

Bilaga 1 - IRIS-skolans historia och de romska gruppernas lokala samt historiska kontext

Sammanfattning

I november år 1996 beslöt den dåvarande arbetsförmedlingsnämnden att uppdra åt den dåvarande utbildningsförvaltningen att genomföra och organisera projektet "Kunskapslyftet i Malmö stad" och skolan upprättades år 1998. Den ansvariga politiska nämnden för projektet var Utbildningsnämnden. Satsningen pågick fram till december 2002. Målet med kunskapslyftet var att minska arbetslösheten, utveckla och förnya vuxenutbildningen, minska utbildningsklyftorna och öka förutsättningarna för tillväxt.

IRIS-skolan är en skola som erbjuder vuxenutbildning särskilt anpassat för, men inte begränsat till, vuxna med romsk bakgrund. Skolan erbjuder kurser i svenska för invandrare samt svenska som andraspråk på en grundläggande nivå samt grundläggande vuxenutbildning inom matematik, engelska och samhällskunskap.

Historiskt sätt så har Romer alltid varit en förföljd och förtryckt folkgrupp. Många Romerska grupper förslavades under 1300-talet i olika städer som idag tillhör Rumänien. Slaveriet fortsatte ända fram till mitten på 1800-talet. Under 1500- och 1600-talet så såg man även i Sverige till att Romer skulle jagas ut ur landet och att de inte fick bo här. Senare på 1900-talet så fortsatte Sverige med att utsätta Romer för diskriminering och det blev förbjudet för de att invandra till Sverige. Även under Nazityskland så utsattes många Romer för folkmord och det dröjde fram till 1982 tills Tyskland erkände folkmordet.

Inrättande av IRIS-skolan

I november 1996 beslöt den dåvarande arbetsförmedlingsnämnden att uppdra åt den dåvarande utbildningsförvaltningen, under utbildningsnämnden, att organisera och genomföra projektet Kunskapslyftet i Malmö stad som gjordes genom en satsning på vuxenutbildning i enlighet med regeringens proposition 1995/96:222, även kallad sysselsättningspropositionen Utbildningsnämnden var den ansvariga politiska nämnden för projektet, men politiska direktiv kom även bland annat från kommunens arbetsmarknadsberedning. Arbetsmarknadsberedningen bidrog även med extra ekonomiska tillskott, utöver de statliga medel som finansierade projektet.

Kunskapslyftets mål var bland annat att minska arbetslösheten, utveckla och förnya vuxen-utbildningen, minska utbildningsklyftorna och öka förutsättningarna för tillväxt. Kunskapslyftets delmål om att bidra till en

Kommentar [EZ1]: Jag tänker att Inrättande av IRIS-skolan kan vara mer rättvis titel

varaktigt utveckling av vuxenutbildningen såväl till innehåll som arbetsformer bland annat genom ”en utveckling av vuxenutbildningen genom tillämpning av nya verksamhetsformer, okonventionella organisatoriska lösningar som erbjuder ökad anpassning till individuella behov, ökad tillgänglighet och minskad tids- och rumsstyrning.”

Kunskapslyftet genomfördes bland annat genom att ett stort antal kurser och program upphandlades av externa aktörer som i sin tur bedrev utbildningarna. Cirka ett trettiotal utbildningssamordnare bedrev kurserna under projektets gång och Komvux Centrum inrättades som ett särskilt rektorsområde för dessa privata utförare. Enligt Komvux Centrum upphandlade avtal var en av kurserna ”svenska för romer”. Kurser i basämne samt orienteringskurser i basämnena för personer med ”zigensk bakgrund” hölls av Studieförbundet Vuxenskolan.

IRIS-skolan upprättades år 1998 som ett resultat av den statliga satsningen. Skolan för Internationella romer i samverkan (IRIS-skolan) erbjuder vuxenutbildning för vuxna med romsk bakgrund. Skolan erbjuder kurser i svenska för invandrare samt svenska som andraspråk på en grundläggande nivå samt grundläggande vuxenutbildning inom matematik, engelska och samhällskunskap.

I Malmö stads fortsatta projektansökan för en utvecklad grundläggande vuxenutbildning i Malmö, daterad 1999-11-08 och inlämnad av utbildningsförvaltningen, ansöker Malmö stad om medel utöver de kommunala medel och statliga medel från Kunskapslyftet för genomförande av extra satsningar på utvecklande former av grundläggande vuxenutbildning under hösten 1999. Vid tiden för ansökan skriver utbildningsförvaltningen att Malmö stad har en lägre utbildningsnivå än i jämförbara städer, att behoven av grundläggande vuxenutbildning nästintill har fördubblats sedan projektets start och att många vuxna som är i behov av grundläggande utbildning har en negativ självbild beträffande studier och framtida arbetsmarknadsmöjligheter.

Malmö stad ville, genom fortsatta satsningar, fortsätta erbjuda Malmöbor i stadens mest utsatta stadsdelar (kopplat till utbildningsnivå och sysselsättningsfrekvens) möjligheten att fortsätta studera på en grundläggande nivå. Malmö stad såg att många individer uttalade hinder och spärrar mot att delta i utbildningen i stadens större komvuxenheter, därför lokaliserades utbildningarna snarare till målgruppens närområden i stället.

Projektet delades i tre delprojekt, samtliga delprojekt var på ett eller annat sätt inriktat mot att erbjuda just romer vuxenutbildning på en grundläggande nivå,

men även mot föräldrar i utsatta områden som hade barn i grundskolan eller förskolan, analfabeter och deltagare med särskilda behov, invandrare eller svenskar med kort utbildningsbakgrund. Enligt projektansökan 1999 hade just romer i allmänhet mycket bristfällig skolbakgrund, från alfabetiseringsnivå och uppåt. Studieförbundet Vuxenskolan genomförde, via entreprenad, under 1999 grundläggande vuxenutbildning för just romer. Intresse från romska föreningar och dess medlemmar att studera på just denna skola hade då ökat, skolan lockade elever med romsk bakgrund att börja studera i en högre grad än i jämförelse med konventionella utbildningsmetoder. Grundläggande kurser för romer pågick sedan fram till 2011 då utbildningsdirektören beslutade att Malmö stad själv skulle bedriva verksamheten i samverkan med Romska informations- och kunskapscenter (RIKC).

Romska befolkningen i Sverige och Europa över tid

Romer är egentligen ett flertal olika folkgrupper som länge funnits i Europa och Mellanöstern. Under deras historia har de oavbrutet utsatts för förtryck, förföljelse, diskriminering och rasism av diverse stater och även kyrkan. Under 1300-talet blev många romska grupper förslavade av staten, kloster och privatpersoner i Valakiet och Moldova, som idag tillhör Rumänien. Slaveri och tvångsarbete skulle prägla romska grupper i Rumänien fram till 1856 då det avskaffades och därmed blev olagligt.

I Sverige år 1560 förbjöd kyrkan medborgare från att interagera med "tattare" (romer och andra resande folk), romer fick även inte döpas eller begravas. År 1653 trädde den allmänna zigenarförordningen in i lag som stadgade att alla romer skulle utvisas ur Sverige inom ett år. Om en romsk man därefter påträffades inom landsgränserna skulle han slås ihjäl medan kvinnorna och barnen skulle jagas ut. I slutet av 1600-talet hade majoriteten av romerna förvisats till dagens Finland.

Under hela 1900-talet utsattes romer för omfattande diskriminering av staten och kommuner, dessutom förbjöds romsk invandring till Sverige mellan år 1914–1950. Detta förakt ledde till systematisk kartläggning av den romska befolkning som kvarstod i Sverige. Det rasbiologiska institutet framförde att romer var ett främmande element år 1921. År 1934 infördes den svenska steriliseringslagen som till stor del inriktade sig på romska folkgrupper. Romer ansågs hota den svenska folkstammen och därför blev många individer med romsk bakgrund tvångssteriliserade.

År 1938 i Nazityskland har romer på uppdrag av Heinrich Himmler officiellt börjat kategoriseringar i register: Z för renblodig "zigenare", ZM för den som har mer än 50 procent zigeniskt blod, ZM- för den som har mindre än 50

procent zigeniskt blod, och NZ för icke ”zigenare”. Samma år proklamerades “Den slutliga lösningen” vid det radiologiska institutet. Förintelsen var välkänt inriktad på den judiska befolkningar i Tyskland samt erövrade länder, men romer var också offer för folk mordet. När massdeportationer till koncentrations- och förintelseläger började, fördes alla romer dit oberoende av vilken Z kategorin dem tillskrevs. Efter Nazityskland nederlag blev många av “Den slutliga lösningens” arkitekter dömda under Nürnbergsprocessen för brott mot mänskligheten, dock inte en enda för brott mot romer. År 1982 erkänner Tysklands förbundskansler Helmut Schmidt folk mordet på romer och sinter, därefter år 1995 får de minoritetsstatus i Tyskland.

År 1997 läggs Zigenarsektion i Stockholms kommun ned, där personerna har kategoriserats i akterna med ”Z”, ”icke Z” och ”halv Z”, betäckningar som liknar registren från Nazityskland år 1938. Två år senare 1999 blir romer, vilket även innefattar resande folk erkända som nationell minoritet i Sverige enligt lag (Bet. 1999/2000:KU6, rskr.1999/2000:69). År 2012 i Berlin, d.v.s. 30 år efter folk mordet mot romer erkänns av Helmut Schmidt, invigs monumentet över Europas romer och sinter som mördades under nationalsocialismens välde. Registret Kringresande, som upprättats av polisen i Lund och hanterats av polismyndigheten i Skåne, avslöjas av DN (Dagens Nyheter) år 2013. I registret fanns över 4 000 romer, vilket även omfattade barn och avlidna.

År 2014 publicerar Sveriges regering en vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet. I Europaparlamentets resolution av den 15 april 2015 om romernas internationella dag fastställs EU:s erkännande av minnesdagen för folk mordet på romer under andra världskriget. Resolutionen anger att folk mordet på romer som begåtts av nazisterna, andra regimer samt deras allierade under, fortfarande till stor del ignoreras. Resolutionen anger minnesdagen skall benämnas: the European Roma Holocaust Memorial Day. Därmed inkluderas romer i definitionen av Holocaust (Förintelsen).

I en artikel i [Socialmedicinsk tidskrift från 2015](#)¹ lyfts faktorer (som baseras på 302 intervjuer med romer i Malmö) som kännetecknar många romers liv i Malmö. Många anser att de har brist på erkännande, delaktighet, trygghet och struktur. Detta anses leda till låg självkänsla, dåligt självförtroende och förvärrar även mental hälsa eftersom många har brist på psykosocialt välbefinnande. Maktlöshet och ogynnsamma socioekonomiska villkor försämrar institutionell förankring och skydd. Många känner att det finns ett

---

¹ [Socialmedicinsk tidskrift från 2015](#) Malmömodellen Holistiskt och tvärvetenskapligt förhållningssätt. Tidskrift från RIKC. 2015.

starkt “vi och dom” tänkande, en uppfattning som grundas i romers historia av utanförskap, diskriminering, exkludering, slaveri och folkmord.

Nationella minoritetsrättigheter och Malmö stads ansvar

Nationella minoritetsrättigheter är en del av internationell europeisk lagstiftning. År 2000 ratificerar Sverige Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (1995) och Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (1992). År 2009 träder språklagen (SFS 2009:600) och lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724) i kraft och de nationella minoriteternas ställning förstärks nationellt. År 2012 tillsätter regeringen En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk brukar delas in i tre delområden. Dessa delområden är menade att motverka diskriminering och utsatthet, främja språk och kultur samt att ge minoriteterna inflytande och delaktighet i frågor som berör dem. Förutom detta har kommuner och regioner ett eget ansvar att anta mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete, vilket även innefattar att informera minoriteterna om deras rättigheter och det ansvar som vilar på det allmänna. I språklagen framgår att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att lära, utveckla och använda sitt minoritetsspråk.

I Malmö stad styrs det övergripande arbetet av policy avseende att tillgodose de nationella minoriteternas rättigheter. Avseende den romska minoriteten finns även en Handlingsplan för den nationella minoriteten romer i Malmö 2023-2025 som omfattar samtliga av kommunens förvaltningar. IRIS-skolans arbete, tillsammans med RIKC och Malmö stads råd för den nationella minoriteten romer, placeras, sedan skolan blev en del av den kommunala strukturen år 2011, in i det minoritetspolitiska arbetet som skedde som svar på lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och åtaganden härledda därifrån.